

Introduction to Responsa Literature

Pairushim & Poskim

Aug. 29, 1993

1) Example of a She'ilta:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל עמוד א

שאל שאילה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא פתח ואמר אנת שלמהאן חכמתך אן סוכלתנותך לא דייך שדברייך סותרין דברי דוד אביך אלא שדברייך סותרין זה את זה דוד אביך אמר+תהלים קטו+ לא המתים יהללו יה ואת אמרת+קהלת ד+ ושבה אני את המתים שכבר מתו וחזרת ואמרת+קהלת ט+ כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת לא קשיא הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקדוש ברוך הוא שבה בו והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב+תהלים פח+ במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ודקאמר שלמה ושבה אני את המתים שכבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר+שמות לב+ זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה ולא יפה אמר שלמה ושבה אני את המתים שכבר מתו דבר אחר מנהגו של עולם שר בשר ודם גזור גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה ואם תמצוי לומר מקיימין אותה בחייו מקיימין אותה במותו אין מקיימין אותה ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים ולא יפה אמר שלמה ושבה אני את המתים וגו' דבר אחר ושבה אני וגו' כדבר יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב+תהלים פו+ עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבושו אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מחול לי על אותך עון אמר לו מחול לך אמר לו עשה עמי אות בחיי אמר לו בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע כשכבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לביית קדשי הקדשים דבוקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבעה רגנות ולא נענה פתח ואמר+תהלים כד+ שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד והטו בתריה למיבלעיה אמרו+תהלים כד+ מי הוא זה מלך הכבוד אמר להו ה' עזו וגבור חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר+דברי הימים ב' ו+ ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון ולא יפה אמר שלמה ושבה אני את המתים שכבר מתו והיינו דכתיב+מלכים א' ה+ ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו וילכו לאהליהם שמצאו נשותיהן בטרהרה שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו (ולא ישראל עמו לדוד עבדו) שמחל לו על אותו עון ולישראל עמו דאחיל להו עון דיום הכפורים

ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כדבר יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב+תהלים לו+ הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הודיעני ה' קצי אמר לו גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם ומדת ימי מה היא גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם ואדעה מה חדל אני אמר לו בשבת תמות אמות באחד בשבת אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמות בערב שבת אמר לו+תהלים פד+ כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח

כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא אמר מאי אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו ולא יפה אמר שלמה+קהלת ט+ כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת ולענין שאילה דשאלנא קדמיכון נר קרויה נר ונשמתו של אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא.

2) Examples of She'iltos from R' Achai Gaon:

שאלות דרב אחאי פרשת נח שאילתא ד

שאלתא דאסיר להון לדבית ישראל למיגזל למיחטף חד חבריה דחמיר עונשא דגזילה טפי מן כל איסורי דהכי אשכחן בבני דרא טופנא דלא איתחתם גזר דין עליהון אלא עילו גזילה דאמר ר' אלעזר בוא וראה כמה קשה כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נתחתם גזר דינהון אלא על החמס של כי מלאה הארץ חמס מפניהם והגני משחיתם את הארץ

שאלות דרב אחאי פרשת ויצא שאלתא כ

שאלתא דאילו גברא דמשלמין ליה חיותא לנטורי מיחייב לנטורא שפיר אי לנטורי חנם אשלימו ליה מנטרא שמירה קלה ואי לאו דפשע בה לא מיחייב לשלומי ודאי אוקמה בשמשא ומתה אי נמי בתלגא ומתה אי נמי אוקמה בדוכתא דלא חזי לנטירותא ונגנבה או אבדה אי עבד חד מהני פשיעותא הוא דעבד ומיחייב לשלומי ואי לא לא ואי לנטורי באגרא אשלימו ליה אע"ג דאוקמה בדוכתא דנטירותא ונגנבה או אבדה מיחייב לשלומי ובעי למיתב בהדה לנטורה ביממא ובליליא דהכי אשכחן ביעקב אבינו דאמ' ליה ללבן נטרית לענך ביממא ובליליא הייתי ביום אכלני חורב וקרח כלילה..

3) Introduction of the Behag:

A) Attack against Karaites

ספר הלכות גדולות הקדמה

כתיב (שיה"ש א, ב) כי טובים דודיך מין רבי חנינא בריה דרבי אדא משום רבי תנחום בר חייה (ירושלמי סנהדרין פ"א וע"ז פ"ב) חביבין דברי סופרין וחמורין מדברי נבואה, (שה"ש רבה פ"א יח) משל למלך ששלח שני פלומנטרין על אחד מהן כתב אמ אינו מראה לחכם חותם שלי וסימנטרין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אף על פי שלא הראה לכם חותם שלי וסימנטרין שלי האמינו לו, כך בדברי נבואה כתיב (דברים יג, ב) כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת בדברי סופרים (שם יז, יא) על פי התורה אשר יורוך, תורך אין כתיב כאן אלא אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמר לך אין כתיב כאן אלא אשר יאמרו לך, שאם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם וכל שכן כשיאמרו לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל ועל טמאה שהיא טמאה ועל טהורה שהוא טהורה.

B) List of mitzvos

ספר הלכות גדולות הקדמה

(מכות כג ב) דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצות נצטוו ישראל, אמר רב המנונא מאי קראה, (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא הכי הוי, שש מאות ואחת עשרה הוא, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום. שלש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה ומאתים וארבעים ושמונה מצות עשה, כל המקיימים זוכה לעולם הבא וכל העובר עליהם נידון בששה עונשין. סקילה, שריפה, הרג, חנק, מיתה וכת, ומלקות. אלו הן הנסקלין:

4) Halachic Works with No Sources:

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבוינו נסתרה. לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין עניניהם כראוי אלא מעט במספר ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבליה והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רחבה ונפש חכמה ומן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכונה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הוא ומפני זה נעתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה וזה בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים.

השגת הראב"ד: יודע ממנו וכו'. א"א סבר לתקן ולא תיקן כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו ראיה לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם והיה לו בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין לאסור או להתיר וראיתו ממקום אחד ואילו ידע כי יש גדול ממנו הפליג שמועתו לדעת אחרת היה חוזר בו ועתה לא אדע למה אחזור מקבלתי ומראיתי בשביל חבורו של זה המחבר. אם החולק עלי גדול ממני הרי טוב ואם אני גדול ממנו למה אבטל דעתי מפני דעתו ועוד כי יש דברים שהגאונים חולקים זה על זה וזה המחבר בירר דברי האחד וכתבם בחיבורו ולמה אסמוך אני על ברירתו והיא לא נראית בעיני ולא אדע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוק אם לא. אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה.

הקדמת השו"ע

ראיתי אני בלבי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים. למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לת"ח דבר הלכה לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי את כשם שברור לו שאחותו אסורה לו, כך יהיה ברור לו כל דין שישאל עליו הלכה למעשה בהיותו שגור בפיו ספר זה הבנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו, לחלקו לחלקים שלשים ללמוד בו בכל יום חלק, ונמצא שבכל חדש הוא חוזר תלמודו ויאמר עליו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. זאת ועוד, התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד וישננו לשוננו על פה ותהיה גירסא דינקותא מסודרת בפיהם מקטנותם הלכה

למעשה, וגם כי יזקינו לא יסורו ממנו, והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע בהניח להם מעצבם ויגיע כפים ישעשעו נפשם בהגותם בספר זה אשר כולו מחמדים הלכה פסוקה באין אומר ואין דברים.

5) Rejected Tannaitic Opinions:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קל עמוד א

תנו רבנן במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב לוי איקלע לבי יוסף רישבא קריבו ליה רישא דטוותא בחלבא לא אכל כי אתא לקמיה דרבי אמר ליה אמאי לא תשמיניהו אמר ליה אתריה דרבי יהודה בן בתירה הוה ואמינא דילמא חדש להו כרבי יוסי הגלילי דתנן רבי יוסי הגלילי אומר נאמר +דברים יד+ לא תאכלו כל נבלה ונאמר +דברים יד+ לא תבשל גדי בחלב אמו את שאסור משום נבלה אסור לבשל בחלב עוף שאסור משום נבלה יכול יהא אסור לבשל בחלב תלמוד לומר בחלב אמו יצא עוף שאין לו חלב אם אמר רבי יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושים כרבי אליעזר והיו מתים בזמנן ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרה

6) What Makes the Gemara Binding?

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל.

7) Controversy Surrounding Acceptance of the Shulchan Aruch

מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוטה דף כב עמוד א

ירא את ה' בני ומלך ועם שונים גו' ששונין הלכות כו'. שלמה קאמר האי קרא לבנו רחבעם ירא את ה' בני ומלך גם שאתה מלך ולא תהא בור שאינו ירא חטא גם אם קרא הרי שלא שנה ואמר גם עם שונים ולא שמשו ת"ח אל תתערב שהם ע"ה כדעת אחרים וכדמסיק שמורין הלכה מתוך משנתן בלא שימוש ת"ח אבל הלומד במשנה בלא הוראה מיישובי עולם הן כמ"ש הליכות עולם לו גו' ועיין בחידושי אגדות דסוף מסכת נדה ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח וטעות נפל בהוראותם והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהן:

ים של שלמה מסכת חולין פרק א

ומהר"י קארו כתב (בס"י) מאחר שהרי"ף והרמב"ם (המ"א פי"ז ה"ז) פסקו להקל הכי נקיטנן, והיינו לפי סברתו, שעשה פשרה בינו לבין עצמו, כל היכ' שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש חולקים הולכים אחר הרוב, ומי כהחכם יודע פשר דבר, כי לא ידעתי מאין לו סוד ההוא, לפסוק בלא סברא וראייה להקל, ובפרט בנדון זה שר"ח עומד נגדם, שכל דבריו דברי קבלה וגם רש"י עמוד העולם, ומן האחרונים הרא"ש (סימן ט') והרשב"א ועוד, הלא דברי המחמירים כותבים דבריהם בראייה, מאחר שרוב הוא גדול מרבה, אז מסתבר לפסוק כדברי הגדול, וכן השיטה מקבלת הגאונים עד אביי ורבא, ובפרט לחומרא, וגם הרי"ף בעצמו כתב בסוף דבריו ויש פוסקים כרב לחומרא, ועל כן אני אומר עליו פשרה כזו וכיוצא בזו חוזרת, כי אין בה קניין.

8) Rambam as the End of Torah she'Ba'al Peh

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם.